

«suis , ut cognoscat generatio altera. Filii qui nascentur et exurgent, et narrabunt filii suis.»

20. Ex his testimonijis duo colliguntur : Primò quod traditio fuerit iudeis à Deo mandata seu præcepta : secundò quod multa ex iis , quæ jubebantur docere vel discere per traditionem , aperè habebantur in Scriptura ; et tamen non remittebantur ad Scripturam , sed ad traditionem. Cujus rei duplex est ratio : Una , quia eo tempore Scriptura nondum erat redacta in formam integri voluminis , sed dispersa in variis chartis et annalibus , ut commodè ab unoquoque legi non posset. Primus , qui eam redegit in formam voluminis , fuit Esdras post captivitatem babylonicam : Altera , quia liber Deuteronomij , qui erat præcipuus inter libros veteris Testamenti , non habebatur passim in populo ; sed unum exemplar à rege , alterum à sacerdotibus custodiebatur in arca Domini , qui septimo quoque anno (nempè anno remissionis) jubebantur illud populo prælegere. (Deuteron. xxxi, 9.) Et hi ipsi sacerdotes fuerunt tam negligentes in eo custodiendo , ut longo tempore omissum fuerit , et tandem ab Helcia pontifice (tempore Josiae regis) inventum , ac populo prælectum . (4 Reg. xxii, 8.) Undè necesse est populum in plerisque usum fuisse traditione , de qua in precedentibus testimonijis dictum est.

21. Quod contigit iudeis , etiam contigit nobis christianis. Multa habemus per solam traditionem , quæ ad fidem et salutem necessaria sunt ; de quibus generatim Apost. 2 Thes. ii, 14 : «Itaque fratres state : et tenete traditiones , quas didicistis , sive per sermonem , sive per epistolam nostram.» Speciatim verò sunt hæc , et similia : Primò quod tota Scriptura veteris ac novi Testamenti sit verè divina , et à Deo inspirata : Secundò quod symbolum fidei sit verè Canonicum et Apostolicum : Tertiò quod infantes sint baptizandi : Quartò quod baptizati ab hereticis non sint rebaptizandi : Quintò quod in baptismo pronunciari debeat hæc forma verborum : *Ego te baptizo in nomine Patris , et Filii et Spiritus Sancti* : Sextò quod certus ac determinatus sit Sacramentorum numerus in novo Testamento.

CAPUT II.

DE FIDE ET SYMBOLO.

4. Tres sunt virtutes Theologicæ , de quibus agendum est ; Fides , Spes , Charitas ; (4 Corinth. xiii , 13.) Dicuntur autem Theologicæ , quia immediatè versantur circa Deum ; in quo differunt ab aliis virtutibus. Et quidem Fides versatur circa Deum , quatenus est verax in dicendo seu revelando : Spes circa Deum , quatenus est bonus respectu nostri , et quatenus est suprema et æterna nostra beatitudo , quam speramus : Charitas circa Deum , quatenus in se bonus est. Fides est in intellectu , Spes et Charitas in voluntate. De singulis dicam.

2. Ac primò de Fide , cuius mysteria nobis revelata sunt vel in Scriptura , vel per traditionem. Et quæritur : 1. An Fides sit donum Dei , quo assentimur iis , quæ à Deo revelata sunt. 2. Quid in veteri Testamento revelatum sit de Deo. 3. Quid de Trinitate. 4. Quid de Christo. 5. Quibus nominibus in veteri Testamento appellatus sit Christus. 6. Quis primus crediderit in Christum. 7. An Fides in Christum fuerit necessaria ad salutem. 8. An Fides veteris Testamenti fuerit tam perfecta , quam est Fides evangelica.

QUÆSTIO I.

Quid sit Fides ?

1. Respondeo : Fides est donum Dei , ac lumen , quo illustratus homo , certò ac firmiter assentitur iis , quæ à Deo obscurè revelata sunt , et nobis ad credendum legitimè proposita. In qua definitione aliqua notanda sunt.

2. Primò quod fides sit donum Dei , (Eph. ii, 8) de quo disputat Augustinus lib. de prædestinatione Sanctorum cap. 2 contra pelagianos et semipelagianos. Hi dicebant initium fidei esse à nobis ; non tamen fidem perfectam. Illi utrumque attribuebant solis naturæ viribus. Utrosque refellit Augustinus.

3. Secundò quod fides sit lumen. Solet autem distinguiri triplex lumen in intellectu hominis. 4. Lumen naturale. (Psal. iv, 7: «Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.») 2. Lumen fidei. (4 Pet. ii, 9: «Qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.») 3. Lumen gloriae. (Psal. xxxv, 40: «In lumine tuo videbimus lumen.») Primum reperitur in quovis homine: secundum in homine tantum fidi: tertium in homine beato, qui clarè videt essentiam divinam.

4. Tertiò quod actus fidei sit assentiri vel credere. (Philip. i, 29 et Hebr. xi, 6.) Possumus autem dupliciter rem aliquam credere: primò propter auctoritatem hominis asserentis, et tunc est fides humana. Secundò propter auctoritatem Dei asserentis, et relevantis; et tunc est fides divina, de qua hic agimus.

5. Quartò, quod materiale objectum fidei, quod credimus, sint res à Deo revelata; formale, auctoritas Dei revealantis. Nam ut dixi, nos fide divina credimus vera esse mysteria, quæ nobis proponuntur; non idèò, quia ab homine, sed quia à Deo revelata sunt, qui nec falli potest nec fallere. Undè etiam vocatur *primas veritas*. Hæc autem veritas includit duo attributa divina, nempe infinitam bonitatem, et infinitam sapientiam. Nam Deus quia infinitè bonus est, non vult fallere; et quia infinitè sapiens est, non potest falli.

6. Quintò, quod actus fidei circa suum objectum, id est, circa res à Deo revelatas, habeat duas proprietates, nempe certitudinem, et obscuritatem. Certitudo oritur ex infinita Dei sapientia et bonitate: Obscuritas ex revelatione. Quod sic explico. Actus fidei, quo credo mysterium Trinitatis, est certus et infallibilis, quia nimirum res illæ, quæ nobis proponuntur, non sunt manifesta, sed secreta, et obscura. Et quidem ex duplice capite. Primò, ex parte Dei revealantis: non enim constat nobis clarè et evidenter, revelationem mysterii Trinitatis, quæ facta est, à Deo factam esse. Secundò, ex parte rei revelatæ. Nam revelatio non ostendit nobis clarè et intuitivè

rem revelatam, sed tantum obscurè et abstractivè: Hoc patet in simili exemplo. Quando enim Virgilius narrat mihi aliquid de rebus absentibus, quas numquam vidi, non efficit per suam narrationem ut clarè incipiam videre res ipsas, de quibus loquitur; sed solum efficit, ut obscuram et abstractivam de iis habeam notitiam et cognitionem.

Sic etiam quando Deus revelat nobis mysterium Trinitatis, quod numquam vidi, non efficit per suam revelationem, ut clarè et intuitivè videamus hoc mysterium; sed solum ut obscurè et abstractivè credamus tale esse, quale à Deo revelatur. Et hoc docet experientia. Hinc Apostolus Hebr. xi, 4 ait: «Fidem esse argumentum rerum non apparentium, quia nimirum res illæ, quas fide credimus, non apparent, seu non videntur à nobis clarè. Et 1 Corinth. xiii, 12 dicit: «Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem;» id est, in hac vita obscurè cognoscimus mysteria fidei, in altera clarè intuebimur.

7. Undè sequitur actum fidei esse voluntarium et liberum, non autem necessarium: vel, quod idem est, nos voluntariè et liberè assentiri rebus à Deo revelatis; non autem necessario. Loquor autem de necessitate objecti, non præcepti. Nam ex parte præcepti, quod nos obligat, necessario debemus assentiri rebus à Deo revelatis, si volumus salvi esse. At ex parte objecti, non necessario, sed liberè. Quod sic probo: Tunc intellectus necessario assentitur alicui objecto, vel propositioni, quando propter ipsius rei evidentiam convincitur, et quasi necessitatibus ad assensum, ita ut non possit non assentiri; tunc autem voluntariè ac liberè assentitur, quando propter rei obscuritatem non convincitur, aut necessitatibus ad assensum; sed potest assentiri vel dissentire, prout voluntati visum est. Do exemplum. Quando quis clarè videt solem ortum esse, tunc intellectus, si advertat rei evidentiam, necessario convincitur ad formandum hunc assensum: *Sol ortus est*. Quando autem non videt ortum esse, (ut si cæcus sit) sed tamen ab alio audit ortum esse; tunc intellectus ejus non necessario convincitur, sed à libera voluntate ad assensum

movetur. Idem sit in mysteriis fidei. Beati in cœlo, qui clarè intuentur mysterium Trinitatis, necessario præbent assensum: nos in hac vita qui non intuemur, liberè præbemus assensum. Et si nostra voluntas pia est, credimus Deum esse trinum et unum; si impia, non credimus, et infideles efficiuntur. Hæc omnia prolixè disputantur à Theologis in 2, 2, q. 1 et 2. Nos pauca diximus pro hoc loco et instituto.

QUÆSTIO II.

Quid in veteri Testamento fuerit revelatum de Deo?

1. Respondeo: Hæc tria potissimum: Primi Deum esse. Exod. iii, 14: «Ego sum qui sum.» Secundi Deum esse unum. Deut. vi, 4: «Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est;» et Deut. xxxii, 39: «Videte, quod ego sim solus, et non sit aliud Deus præter me.» Tertiū Deum habere providentiam circa homines, idest salvare bonos, et punire malos. Sapient. vi, 8: «Aequaliter est illi cura de omnibus;» et Deuter. viii, 9: «Et scies, quia Dominus Deus tuus est Deus fortis, et fidelis, custodiens pactum, et misericordiam diligentibus se, et his qui custodiunt præcepta ejus in mille generationes: et reddens odientibus se statim, ita ut disperdat eos, et ultra non differat, protinus eis restituens quod merentur.»

2. Præter hæc tria, sunt multa alia, quæ ad illa revocantur, cuiusmodi sunt hæc: Deum esse bonum: (Psal. LXXII, 4): Esse infinitum: (Psal. cxlii, 3): Esse ubique præsentem: (Psal. cxxxvi, 7): Esse immutabilem: (Num. xxiii, 19): Aeternum: (Psal. LXXXIX, 2): Omnia scientem: (1 Reg. ii, 3): Omnipotenteum: (Genes. i, 4): Creasse hominem ad imaginem et similitudinem suam: (Genes. i, 26): Deditesse illi præcepta, et promississe vitam, si ea servaret; mortem, si non servaret: (Gen. ii, 17 et alibi.)

QUÆSTIO III.

Quid in veteri Testamento fuerit revelatum de Trinitate?

4. Respondeo: Nusquam in veteri Testamento expressè revelatum est tres esse personas divinas, unius et ejusdem essentiae, ac realiter inter se distinctas, nempe Patrem, Filium et Spiritum Sanctum: sed tamen quibusdam locis obscurè, et confusè insinuatum est plures esse personas, quam unam. Solent autem produci varia testimonia, quibus id insinuatum est, quæ breviter re-censebo.

2. Primum est Genesis 1, 4: «In principio creavit Deus cœlum et terram.» Ac paulò post: «Et Spiritus Dei ferebatur super aquas.» Ubi aliqui putant Patrem significari nomine Dei, Filium nomine principii, Spiritum Sanctum nomine Spiritus Dei. Ita Origenes et Rupertus in illum locum, quibus favet Augustinus libro de Genesi ad litteram imperfecto cap. 4. Et confirmari potest hæc expositio ex eo, quod Filius Dei de seipso dicit Psalm. XXXIX, 8: «In capite libri scriptum est de me,» id est, in initio libri Genesios. Vide Hieronym. in questionibus hebraicis in Genesim.

3. Secundum in Genesis 1, 26: «Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.» Ubi Deus loquitur de se in plurali numero propter pluralitatem personarum, ut notant Origenes, Basilius, Chrysostomus et Ambrosius in illum locum: item Athanasius in oratione contra idola circa finem: Augustinus lib. 16 de Civitate Dei, cap. 5: Concilium Syrmiense canone 13 et plures alii. Simile est illud Genesis xi, 22: «Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum.» Et Genesis xi, 7: «Venite igitur descendamus, et confundamus ibi linguam eorum.»

4. Tertium est Genesis xix, 24: «Dominus pluit super Sodomam et Gomorrah sulphur et ignem à Domino de cœlo.» Ubi cum dicitur, Dominus à Domino, insinuantur duas, ut minimum, personæ, ut sensus sit: pluit Filius à Patre. Ita Ignatius in epistola ad Antioche-

nos, Justinius in dialogo cum Triphone, Athanasius in oratione *contra gregales Sabellii*, Hilarius libro quinto de *Trinitate*, Concilium Syriense, can 45 et alii.

5. Quartum est Ps. lxvi, 8: «Benedicat nos Deus, «Deus noster, benedicat nos Deus.» Ubi nomen *Deus* ter ponitur: *bis* quidem absolutè pro Patre et Spiritu Sancto, et *semel* cum pronomine *Noster*, pro Filio, qui propter humanam naturam assumptam vocatur Deus noster. Eadem *spectat* illud Isaiae vi, 3: «Sanctus, Sanctus, «Sanctus, Deus exercituum.» In quem locum sic scribit Rabbi Simeon: *Sanctus, hic est Pater: Sanctus, hic est Filius: Sanctus, hic est Spiritus Sanctus.* Vide Galatinum, libro secundo de arcanis capite nono, et Vasquez 4 parte disputatione centesima octava, capite secundo.

6. Quintum est Zachariae ii, 10: «Lauda et lætare filia Sion: quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Domini num in die illa, et erunt mihi in populum, et habitabo in medio tui: et scies quia Dominus exercituum misit me ad te.» Ubi his ponitur nomen Domini: *semel* pro Deo mittente, et *semel* pro Filio. Plura testimonia adducam quæstione sequenti.

7. Nota Trinitatem personarum variis modis cognosci posse in hac vita: Primò per revelationem supernaturalem factam in veteri Testamento, de qua jam dixi; et hæc obscura est. Secundò per revelationem supernaturalem factam in novo Testamento, de qua infra dicam, quæstione decima: et hæc, quoad verba, clarior et apertior est. Tertiò per congruentias naturales, cujusmodi sunt hæc: Primò: Natura boni est diffundere et communicare seipsum: ergo natura infiniti boni est communicare se infinitè; at Deus est infinitum bonum; ergo infinitè se communicat: at non communiceat se infinitè extra se per productionem creaturarum; ergo debet se infinitè communicare intra se per productionem personarum ejusdem essentiæ et naturæ. Secundò ad perfectam beatitudinem requiritur consortium æqualium personarum; at Deus est perfectissimè beatus; ergo debet habere consortium æqualium personarum. Tertiò melius est Deum ab æter-

no aliquid produxisse, quam otiosum fuisse; at ab æterno non produxit creaturas extra se; ergo produxit personas divinas intra se. Quartò potest cognosci Trinitas personarum per vestigia creaturis impressa. Nam omnes creature propter ternarium numerum, quem in se habent à suo Creatore, videntur clamare à Trinitate creatas se esse. Quod aliquot exemplis demonstrabo: Primò: In unaquaque creatura sunt tres passiones entis, *unum, verum, bonum*. Secundò: Tota universitas creaturarum dividitur in tria genera; nam aliae sunt spirituales, ut Angeli; aliae corporales, ut cœli, elementa, lapides, plantæ, bruta animalia; aliae mixte ex corpore et spiritu, ut homines. Tertiò: Angeli dividuntur in tres Hierarchias supremam, medianam et infimam; et singulæ Hierarchiæ in tres ordines. Quartò: unusquisque Angelus, sicut etiam unaquæque anima rationalis, habet tres facultates, memoriam, intellectum et voluntatem. Memoria repræsentat Patrem, qui habet ideas omnium rerum in se; intellectus Filium, qui est sapientia Patris; voluntas Spiritum Sanctum, qui est amor procedens à Patre et Filio. Vide Augustinum libro nono *de Trinitate* et sequent. Bellarm. lib. 2 de Christo, cap. 6.

QUÆSTIO IV.

Quid in veteri Testamento fuerit revelatum de Christo?

1. Respondeo: Multa de Christo fuerunt revelata: et speciatim hæc: Primò, quod esset nasciturus ex semine Abrahæ (Gen. xxii, 18): Secundò, quod ex familia David (Jeremiæ xxii, 5): Tertiò, quod ex Virgine (Isaiae vii, 14): Quartò, quod in Bethlehem (Micheæ v, 2): Quintò, quod certo tempore (Genes. xlix, 10, et Daniel. ix, 24, et Aggæi ii, 7): Sextò, quod prædicaturus Evangelium salutis et pacis (Isaiae lxi, 1): Septimò, quod facturus miracula (Isaiae xxxv, 5): Octavo, quod redempturus genus humanum, et pro humano genere moriturus (Isaiae lxxii, 4, et Daniel. ix, 26): Nono, quod descensurus ad inferos, et tertia die resurrecturus (Psal. xv, 10, et Jonæ ii, 4): Decimò, quod ascensurus ad cœlum (Psal.

LXVII, 19): Undecimò, quod sessurus ad dexteram Dei Patris (Psal. cix, 4): Duodecimò, quod missurus Spiritum Sanctum (Isaiæ civ, 3 et Joelis II, 28): Deemotertiò, quod judicaturus vivos et mortuos (Psal. xciv, 13). Hæc omnia clarius constant ex novo Testamento.

2. Quæres: An etiam revelatum fuerit in veteri Testamento Christum fore Deum simul et hominem? Respondeo: Clarè revelatum fuit fore hominem, obscurè Deum. Prior pars patet ex dictis; quia clarè revelatum fuit Christum nasciturum et moritum; quod non potest intelligi, nisi secundum humanitatem. Posterior colligitur ex variis Scripturæ locis: Psal. II, 7: «Filius meus es tu: Ego hodie genui te.» Ex quo loco probat Apostolus Hebr. I, 5. Christum esse majorem Angelis, quia ab æterno genitus est à Deo Patre per divinam generationem. Item Psal. xcvi, 8: «Adorate eum omnes Angeli ejus.» Quo etiam loco utitur Apostolus ibidem. Item Psal. cix, 4: «Dixit Dominus Domino meo: sede à dextris meis.» Quem locum explicat ipsem Christus Matth. xxii, 44. Item Isaiæ xxxv, 4: «Deus ipse veniet, et salvabit vos.» Ubi apertè loquitur de Christo, ut ex contextu patet. Item Baruch III, 36: «Hic est Deus noster, et non aestimabitur alius adversus eum.» Ubi etiam est sermo de Christo, quia sequitur: «Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.» Item Micheæ v, 11: «Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, et egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.» Ubi insinuatur duplex Christi generatio: una humana, cum dicitur: «Ex te mihi egredietur:» altera divina, cum additur: «Et egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.»

3. Hic obiter notandum est hæc testimonia veteris Testamenti, in quibus agitur de Christi divinitate, per se quidem obscura esse; sed tamen, quia pleraque in novo Testamento clarioribus verbis explicata sunt, facilius intelligi à christianis, quam olim intellecta fuerint à iudeis; quia iudei non habuerunt illam explicationem, quam christiani habent. Quomodo autem hæc claritas novi, et illa obscuritas veteris Testimenti intelligenda sit, dicetur quæst. 9.

QUÆSTIO V.

Quibus nominibus fuerit Christus appellatus in veteri Testamento?

1. Respondeo: His potissimum: 1. Deus: Isaiæ xxxv, 4 et Baruch III, 36.
2. Emmanuel, id est, nobiscum Deus: Isaiæ VII, 14.
3. Dominus Davidis: Psal. cix, 1.
4. Dominus Legifer noster, Rex noster, Judex noster: Isaiæ XXXIII, 22.
5. Christus: Dan. IX, 26.
6. Salvator et Propugnator: Isaiæ XIX, 20.
7. Redemptor: Isaiæ LIX, 20.
8. Propheta: Deuteron. XVIII, 15.
9. Sanctus Sanctorum: Dan. IX, 24.
10. Desideratus cunctis: Aggæi II, 8.
11. Expectatio gentium: Genes. XLIX, 10.
12. Brachium Domini: Isaiæ LIII, 4.
13. Dominator: Malach. III, 4.
14. Angelus testamenti: ibidem.
15. Sol justitiae: Malach. IV, 2.
16. Pastor: Isaiæ XI, 11 et Ezech. XXXIV, 23.
17. Agnus: Isaiæ LIII, 7.
18. Semen Abrahæ: Genes. XXII, 18 ut explicat Apostolus: Galat. III, 16.
19. Stella oriens: Num. XXIV, 17.
20. Lux gentium: Isaiæ IX, 2.
21. Lumen Hierusalem: Isaiæ LX, 1.
22. Sacerdos in æternum: Psal. cix, 4.

Multo luculentiora nomina sortitur in novo Testamento, cujusmodi fere sunt hæc:

1. Deus.
2. Filius Dei.
3. Filius Dei unigenitus: Joan. I, 18 et cap. III, 16.
4. Imago Dei invisibilis: Coloss. I, 15.
5. Agnus Dei: Joan. I, 36.
6. Figura substantie Dei: Hebr. I, 3.
7. Sermo Dei: Hebr. IV, 12.

8. Dominus noster Jesus Christus : Galat. i, 3 et alibi sacerdotis.
9. Mediator Dei et hominum: 1 Timoth. ii, 5.
10. Mediator novi Testamenti: Hebr. ix, 15.
11. Salvator mundi: Joan. iv, 42 et alibi.
12. Redemptor: Act. vii, 35 et alibi.
13. Advocatus noster apud Deum: 1 Joan. ii, 1.
14. Messias: Joan. i, 41 et Joan. iv, 25: non alibi.
15. Pastor bonus: Joan. x, 11.
16. Primogenitus omnis creature: Coloss. i, 15.
17. Primogenitus ex mortuis: ibidem vers. 48.
18. Caput Ecclesiae: ibidem.
19. Hæres universorum: Hebr. i, 2.
20. Apostolus et Pontifex confessionis nostræ: Hebr. iii, 1.
21. Pontifex magnus: Hebr. iv, 14.
22. Sacerdos in æternum: Hebr. v, 6.
23. Minister circumcisionis: Rom. xv, 8.
24. Lux mundi: Joan. viii, 12.
25. Via, Veritas et Vita: Joan. xiv, 6.
26. Ostium ovium: Joan. x, 7.
27. Magister bonus: Matth. xix, 46.
28. Propheta magnus: Lucæ vii, 46.
29. Oriens ex alto: Lucæ i, 78.
30. Lapis offensionis et petra scandali: Rom. ix, 33 et 1 Petri ii, 8.
31. Radix David: Apoc. v, 5.
32. Leo de tribu Juda: ibidem.
33. Principium et finis, alpha et omega: Apocal. i, 8.
34. Princeps regum terræ: Apocal. i, 5.

QUÆSTIO VI.

Quis in veteri Testamento primus crediderit in Christum?

1. Respondeo: Adamus in Paradiso cum dixit Genes. ii, 23: «Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro, de carne mea: Hec vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori sue, et erunt duo in carne una.» Nam his verbis non solum locutus est de presenti

suo matrimonio cum Eva , sed etiam prophetavit de futura conjugione Christi cum Ecclesia , quæ præfigurabatur per conjunctionem Adæ et Evæ, ut interpretatur Apostolus Ephes. v, 32 ; ubi explicans prædicta verba, sic ait: «Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico «in Christo et in Ecclesia.» Unde D. Hieronymus lib. 3 commentariorum in epistolam ad Ephesios ait Adamum fuisse et primum hominem , qui primò creatus est , et primum vatem , quia primus de Christo et Ecclesia prophetavit. Similia habent alii Patres.

2. Sunt autem duæ partes prophetæ ipsius: una, quia prædixit fore ut Christus relinquaret Patrem suum , qui est Deus , et matrem suam, quæ est cœlestis Hierusalem; et veniens in hanc terram , adhæreret uxori sue, quæ est Ecclesia. Vide Hieronymum loco citato: altera , quia prædixit fore ut, sicut ipse per carnale matrimonium conjunctus fuit cum Eva ; sic Christus per spirituale matrimonium conjungendus esset cum Ecclesia , juxta illud Oseea ii, 19: «Sponsabo te mihi in sempiternum.» Et hoc sensu, quem multi sequuntur, matrimonium Adami et Evæ fuit figura, seu typus conjunctionis Christi cum Ecclesia. Vide Cornelium à Lapide in cap. 5 ad Ephes. v. 32.

3. Quæres , de qua conjunctione Christi cum Ecclesia hoc intelligendum sit? Aliqui putant solum intelligi de illa , qua Christus, ut Deus , conjunctus est Ecclesia per fidem et charitatem ; non autem de illa , qua Christus, ut homo , conjunctus est Ecclesia per incarnationem. Alii rectius de utraque intelligunt; nam Christus , etiam ut homo , dicitur caput Ecclesiae , sicut vir est caput mulieris, Ephes. v, 23. Vide Franciscum Suarez 3 p. q. 34 in commentario.

4. Dices: Si Adam præscivit venturum Christum , ergo etiam præscivit se peccatum; quia Christus non erat venturus, nisi propter peccatum Adæ; undè est vulgatum illud Theologorum axioma: *Si Adam non peccasset, Christus non venisset.* Respondeo: Non sequitur, quia potest fieri, ut aliquis cognoscat effectum, et non cognoscat causam. Et hoc modo Adam præscivit venturum Christum in hunc mundum, non tamen præ-

civit causam, propter quam esset venturus. Ita D. Thomas 3 part. q. 1, art. 3 ad 5 et in 2. 2. q. 2, art. 7 in corpore.

QUÆSTIO VII.

An Fides in Christum fuerit necessaria ad salutem in veteri Testamento?

1. Respondeo: Fuit necessaria. Omnes enim, ut minimum, tenebantur credere in venturum Christum, tamquam Redemptorem seu Mediatorem, per quem liberandi essent à peccatis. Ita docet August. epist. 89 ad Hilarium q. 3, et epist. 157 ad Optatum, lib. 1 contra duas epistolas Pelagianorum cap. 7, ubi asserit, justos veteris Testimenti non fuisse liberatos à peccatis, nisi per eamdem fidem Christi, per quam et nos liberamur. Sicut enim nos credimus Christum venisse in hunc mundum, et per hanc fidem justificamur; sic illi credebant Christum venturum in hunc mundum, et per illam fidem justificabantur. Et hoc probat variis Scripturæ testimoniis. Act. iv, 12: «Non est in aliquo alio salus «(nisi in Christo). Nec enim aliud nomen est sub cœlo «datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.» Et 1 Cor. xv, 22: «Sicut in Adam omnes moriuntur, ita, «et in Christo omnes vivificabuntur.» Et 2 Cor. iv, 13: «Habentes autem eumdem spiritum fidei.» Et Gal. ii, 16: «Scientes autem, quod non justificabitur homo ex «operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi.» Et Gal. iii, 21: «Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, verè «ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub «peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur cre-«dentibus.»

2. Et ratio est, quia Deus non vult nos salvari sine nostro labore, et cooperatione, juxta illud Augustini: *Qui creavit te sine te, non salvabit te sine te.* Vult enim, ut queramus, et desideremus medicum, qui nos sanet à corruptione peccati. At homines in veteri Testamento non poterant querere et desiderare medicum, nisi aliquo modo illum cognoscerent: nec poterant illum certo cog-

noscere in hac vita, nisi per fidem: ergo hæc fides fuit illis ad salutem necessaria.

3. Quæres, cum multa fuerint revelata de Christo in veteri Testamento, ut supra dictum est, an necesse fuerit omnia credere, quæ erant de illo revelata? Respondeo cum distinctione: nam aliud est loqui de Prophetis et Patriarchis, quibus immediatè fuit facta revelatio de Christo; aliud de aliis, qui à Prophetis et Patriarchis acceperunt revelationem. Piores tenebantur explicitè credere ea omnia, quæ unicuique erant revelata, ut Adam tenebatur credere futuram Christi conjunctionem cum Ecclesia: Abraham, Christum ex suo semine nasciturum: Moyses, fore Prophetam suæ gentis: David, descensurum ad inferos, resurrecturum à mortuis, ascensurum in cœlos, sessurum ad dexteram Patris: Isaïas nasciturum ex Virgine, prædicaturum Evangelium salutis, facturnum miracula, redemptum genus humanum per passionem et mortem, missurum Spiritum Sanctum: Micheas, nasciturum in Bethlehem: Daniel, venturum tali tempore. Hæc enim ipsis erant explicitè à Deo revelata, sive per externam voce, sive per internam inspirationem, sive alio modo. Debebant igitur explicitè ea credere; alioquin magnam injuriam fecissent Deo, quasi non esset verax et fide dignus.

4. Reliqui, quibus non fuit immediatè à Deo facta revelatio, erant duplices. Alii sacerdotes et doctores Sinagogæ, alii subditi. His satis erat, si crederent venturum Christum, qui ipsos liberaret, juxta ea, quæ initio quæstionis dicta sunt. At illi ulterius tenebantur plura alia cedere. 1. Quod Christus esset futurus Deus. 2. Quod per passionem et mortem redempturus humanum genus: et quæ similia sunt. Cujus rei duplex est ratio: una, quia sacerdotes erant doctores populi, et judices controversiarum fidei; ergo ratione officii tenebantur omnia scire et perscrutari, quæ à Moyse et Prophetis erant scripta de Christo, alioquin non potuissent alios instruere, nec in supremo Concilio, cui intererant, definire controversiesias, quæ de venturo Christo ex Moyse et Prophetis solent proponi et disputari; altera, quia sacerdotes tenebantur scire cruenta sacrificia animalium, quæ ipsi offe-

rebant, esse figuras seu typos futuræ mortis Christi: itemque sanguinem animalium, qui effundebatur, non habere ex se vim remittendi peccata, sed omnem vim accipere ex sanguine Christi, cuius effusionem præfigurabat: Hebr. ix, 12. Vide D. Thomam in 2. 2. q. 2, art. 7.

5. Ex dictis constat, tria potissimum spectari posse in Christo: 1. Officium Redemptoris: 2. Divinitatem conjunctam cum humanitate: 3. Passionem et mortem. Sacerdotes tenebantur hæc omnia explicitè credere. Populus non item: satis erat, si explicitè crederent venturum aliquem Prophetam, qui redempturus esset Israel. Hunc enim omnes expectabant, clamantes cum Prophetis: «Rorate cœli de super, et nubes pluant justum: aperiatur terra et germet Salvatorem.» Quod autem is futurus esset Deus, et quod per passionem et mortem redempturus esset Israel, non necesse erat omnes explicitè credere. Vide D. Thomam loco citato.

QUESTIO VIII.

An sola fides in veteri Testamento fuerit sufficiens ad salutem et justificationem?

4. Ratio dubitandi est, quia Scriptura insinuat Abraham fuisse justificatum per solam fidem: Genes. xv, 6, et Rom. iv, 3, et Galat. iii, 6: «Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam.» Respondeo: Contrarium docet Scriptura, asserens justificatum esse, non solum per fidem, sed etiam per spem, obedientiam et alia pia opera: Rom. iv, 18: «Qui contra spem in spem credidit.» Et Jacob. ii, 21: «Abraham Pater noster nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? Vides quomodo fides cooperabatur operibus illius, et ex operibus fides consummata est.» Et Hebr. xi, 8: «Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hereditatem, et exiit, nesciens quo iret.» Ex quibus locis colligitur fidem, qua Abraham justificatus est, non fuisse nudam et solitariam, sed conjunctam cum spe, obedientia et aliis piis operibus. Illud porro, *Contra spem in spem credidit*, sic debet intelligi: Contra spem naturæ,

credidit in spem gratiæ et promissionis. Vel clarius: Credidit se generaturum filium, quod quidem non poterat sperare, spectando cursum naturæ, quia jam erat senex, et habebat uxorem sterilem: sed tamen sperabat, spectando gratiam et promissionem Dei, quæ non fallit.

2. Quod dixi de Abraham, dicendum est etiam de aliis, qui in veteri Testamento justificati sunt: non enim per solam fidem, sed etiam per alia bona opera justificati sunt, ut colligitur ex illo Jacobi ii, 25: «Similiter et Rahab meretrix, nonne ex operibus justificata est, suscipiens nuncios, et alia via ejiciens?» Et causam addit, cur non ex sola fide oritur justificatio: «Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est:» ubi illa particula, *Fides sine operibus mortua est*, conferri debet cum illa superius posita, *Fides cooperabatur operibus*. Quam alias Apostolus expressit quidem aliis verbis, sed simili sere sensu: Gal. v, 6: «In Christo Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, qua per charitatem operatur.»

3. Ut res tota fiat clarior, repeto quod alibi dixi, duplicum esse justificationem: primam, et secundam. Prima est, qua quis ex impio fit justus et Deo gratus: secunda, qua ex justo fit justior et Deo gratior. In prima acquiritur justitia, in secunda augetur. Itaque fides et alia bona opera non eodem modo concurrunt ad primam et secundam justificationem. Ad primam concurrunt dispositivæ, ad secundam meritoriae. Nam homo impius, seu peccator non potest acquirere justitiam et remissionem peccatorum, nisi prius sit dispositus per actum fidei, timoris, spei, dilectionis et contritionis: Eccl. i, 28: «Qui sine timore est, non poterit justificari.» Prov. cxxviii, 35: «Qui sperat in Domino, sanabitur.» 1 Joan. iii, 14: «Qui non diligit, manet in morte.» Act. iii, 19: «Poenitenti et convertimini, ut deleantur peccata vestra.» At, postquam justificatus est, tunc per similes actus meretur augmentum justitiae, et fit Deo gratior. Unde sequitur supradictos actos duplicitate spectari posse: 1 quatenus præcedunt justitiam: 2 quatenus sequuntur. Priori modo dispositivæ, posteriori modo meritoriae se habent. Vide Concil. Trid. Sess. 6, cap. 6 et 10.

QUÆSTIO IX.

An fides veteris Testamenti fuerit tam perfecta, quam est fides novi Testamenti?

1. Respondeo: Essentialiter fuit æquè perfecta, non tamen accidentaliter. Prior pars patet, quia essentia assensus fidei in eo consistit, ut credamus aliquid propter auctoritatem Dei revelantis. At tam iudei in veteri, quam christiani in novo Testamento, quidquid credunt fide divina, hoc credunt propter auctoritatem Dei revelantis: ergo assensus utrorumque est ejusdem rationis et essentiæ. Posterior probatur, quia fides novi Testamenti perfectior est in duobus: primò, quia ad plura objecta se extendit; nam multa mysteria fidei sunt expressè revelata in novo Testamento, quæ non erant expressè revelata in veteri, ut mysterium Baptismi, Eucharistiae, vocationis Apostolorum, abrogationis cæremoniarum, et similia. Secundò, quia ea mysteria, quæ in utroque Testamento revelata sunt, multò clarius et perfectius revelata sunt in novo, quam in veteri; ut mysterium Trinitatis, Incarnationis, Passionis, Resurrectionis, vocationis gentium: hæc enim obscurè revelata sunt in veteri, clare in novo.

2 Objicies; supra dictum est divinam revelationem semper esse obscuram; numquam claram. Respondeo: Semper est obscura ex parte Dei revelantis, et ex parte rei revelatæ, ut q. 1 explicatum est: at ex parte verborum, quibus fit, aliquandò obscura, aliquandò clara. Et hoc sensu hic loquimur: v. g. Revelatio Trinitatis in novo Testamento est clara ex parte verborum: Matth. xxviii, 19: «Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.» Et 1 Joan. v, 7: «Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo: Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus: et hi tres unum sunt.» Tres, quoad personas, unum, quoad essentiam. At in veteri fuit obscura, ut quæst. 3 ostensum est. Idem dico de mysterio Incarnationis, et vocationis gentium. Hoc enim obscurè fuit revelatum iudeis clare christianis, juxta illud Eph. iii, 5: «Prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in

«mysterio Christi, quod aliis generationibus non est agnitus filiis hominum, sicuti nunc revelatum est Ss. Apostolis ejus et Prophetis in Spiritu, gentes esse cohaeredes, et concorporales, et comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium.»

Nota in mysterio vocationis gentium duo spectari posse. 1. Quod gentiles essent vocandi ad fidem Christi: 2. Quod essent salvandi sine onere circumcisionis et legis Mosaicæ. Prius fuit revelatum in veteri Testamento per Isaiam et alios Prophetas; posterius non item. Et ex hac parte Apostoli habuerunt pleniorem cognitionem vocationis gentium, quam antiqui Prophetæ. De hoc mysterio dicam iterum capite 15 de observantiis legalibus, §. 10.

3. Ratio autem, cur mysteria fidei in novo Testamento sint clarius explicata quam in veteri, patet ex supra dictis; quia servi non tam perfectè sciunt consilia et secreta patris familias, quam filii, juxta illud Christi Joan. xv, 15: «Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus.» At iudei erant servi, nos filii: illi ex ancilla, nos ex libera: Gal. iv, 31. Ad hoc significandum, Moyses cum loqueretur ad populum, faciem velabat. Nobis autem Christus *revelata facie locutus est*, teste Apostolo 2 Cor. iii, 13.

4. Quæres, an Apostolus loquatur de fide veteris et novi Testamenti, cum ait Rom. i, 17: «Justitia Dei in eo (Evangelio) revelatur ex fide in fidem.» Magni auctores id affirmant, ut Origenes, Chrysostomus et alii, quos citat et sequitur Toletus in illum locum. Et ajunt hunc esse sensum: Ex obscura fide veteris Testamenti in claram fidem novi Testamenti. Itaque juxta hos auctores, sententia Pauli sic est explicanda: «Non erubesco Evangelium: Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iudeo primum, et greco. Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, etc.» Quasi dicat: Non erubesco predicare Evangelium; quia tametsi appareat vilè, est enim gentibus stultitia, iudei scandalum: 1 Cor. 1, 23: tamen habet vim et efficaciam conferendi salutem omni credenti, tam gentili, quam iudeo. Nam in Evangelio manifestatur nobis, quod jam non aliter possimus salvi et justi esse, nisi per fidem. Non autem per fidem veteris

Testamenti, sed per fidem Evangelicam. Si ergo salvi esse volumus, transeundum est ex fide judæorum, qua credebant Christum venturum, ac fidem Evangelicam, qua credimus Christum jam venisse: et sic mutandus est status fidei. Judæi quidem in veteri Testamento poterant salvari per fidem venturi Christi, sed jam per eam amplius salvari non possunt; sed necesse est, ut, relicita sua fide, amplectantur fidem Evangelicam, et credant Christum jam venisse. Vide Riberam in cap. II. Habac. v. 4.

5. Hinc iterum colligitur, quod ante dixi, fidem Evangelicam perfectiorem esse fide veteris Testamenti. Nam Evangelica supponit Christum jam venisse, et omnia mysteria redemptionis impleta esse. At fides veteris Testimenti expectabat Christum adhuc venturum, et supponebat mysteria redemptionis nondum esse incohata. Et ob hanc causam fit, ut fides veteris Testimenti aliquando non mereatur nomen fidei, sed tantum fides novi Testimenti, ut Galat. III, 23: «Prior autem quam «veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam «fidem, quæ revelanda erat.»

CAPUT III.

DE SPE, PROMISSONE ET ORATIONE.

Sicut Fides duplex est, una divina, qua credimus Deo: altera humana, qua credimus homini: ita Spes duplex est, una divina, qua speramus aliquid à Deo, alia humana, qua speramus aliquid ab homine. De divina bic agimus. Et quia, quæ speramus à Deo, solent etiam promitti à Deo, et per orationem impetrari; agam simul de Promissione, et Oratione: idque hoc ordine: 1. Quid sit Spes. 2. Quæ bona in veteri Testamento fuerint promissa à Deo. 3. An etiam vita æterna fuerit promissa. 4. An oratio fuerit necessaria ad impetrandum ejusmodi bona. 5. Quæ fuit formula orandi in veteri Testamento. 6. An in veteri Testamento licuerit invocare Sanctos. 7. An licuerit orare pro defunctis.

QUÆSTIO I.

Quid sit Spes?

1. Respondeo: Est donum à Deo infusum, quo confirmatus homo, certa cum fiducia expectat ea bona, quæ à Deo promittuntur. Hic aliqua notanda sunt: 1. Quod Spes sit donum Dei, sicut fides: 2. Quod actus sit sperare seu expectare: 3. Quod objectum Spei sint bona à Deo promissa, et ab eo obtainenda. In quo multum differt à fide: nam fides versatur circa præterita, præsentia et futura. Credimus enim Christum natum esse, quod est præteritum: Christum sedere ad dexteram Patris, quod est præsens: Christum venturum ad judicium, quod est futurum. At spes versatur tantum circa futura: non enim speramus præterita, aut præsentia, sed futura, quæ nondum habentur: Rom. VIII, 24: nec quæcumque futura, sed tantum bona: nec quæcumque bona, sed à Deo promissa et obtainenda. Unde sequitur non esse actum spei Theologicæ, seu divinæ, de qua hic agimus, si spes te obtenturum aliquid bonum à principe, vel imperatore; sed actum spei humanæ, quæ sæpè vana est.

QUÆSTIO II.

Quæ bona in veteri Testamento fuerint promissa à Deo?

1. Respondeo: Hæc tria principaliter: Primo terra sancta fluens lacte et melle: Genes. XII, 7, et Exod. XIII, 5, et Exod. XXXIII, 1, et Deut. XIX, 9. Secundo affluentia bonorum temporalium: Levit. XXVI, per totum, et Deuter. XXVII per totum. Tertiò Christus Salvator: Deuter. XVIII, 15.

2. Duo priora promittebat Deus sub hac conditione: Si populus servaret legem Dei; sin securus, contraria mala ipsi minabatur. Hoc patet Deuter. XIX, 8: «Cum autem dilataverit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut juravit patribus tuis, et dederit tibi cunctam terram, quam eis pollicitus est, (si tamen custodieris mandata ejus, et feceris quæ hodie præcipio tibi, ut diligas Do-